KETEBE

ISBN: 978-625-8904-40-6
© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1795

Poetika

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Dizi Editörü
Aykut Ertuğrul

Yayıma Hazırlayan
Fatih Kutan

Düzelti
Rabia Şenol

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Özkan Kaya

1. BASKI

Ekim 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları
Sertifika No. 49619
Maltepe Mahallesi Fetih
Caddesi No: 6 Dk: 2
Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212 612 29 30
e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt
Sertifika No: 45030
Sena Ofset Ambalaj Matbaacılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Yakuplu Mah. 194. Sk.
Blok No: 1 İç Kapı No: 465
Beylikdüzü/İstanbul

© Özgün adı *The Sense of an Ending: Studies in the Theory of Fiction* olan bu kitabın Türkçe hakkı Oxford University Press ile anlaşmalı olarak AnatoliaLit aracılığıyla Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

SON DUYGUSU

Kurgu Kuramı Çalışmaları

FRANK KERMODE

TÜRKÇESİ

SEVDA AKYÜZ

KETEBE

Frank Kermode

20. yüzyılın önde gelen İngiliz edebiyat eleştirmeni ve kuramcılarından biri olan Frank Kermode, Man Adası'nda doğdu. Liverpool Üniversitesi'nde eğitim gördü ve II. Dünya Savaşı sırasında Kraliyet Donanması'nda görev yaptı. Reading, Manchester, Bristol, University College London ve Cambridge üniversitelerinde ders verdi; 1974–1982 yılları arasında Cambridge'de King Edward VII İngiliz Edebiyatı Profesörü olarak görev yaptı.

Çalışmaları Rönesans edebiyatından modernizme, Shakespeare'den çağdaş romana, kutsal metinlerin yorumundan edebiyat kuramına kadar geniş bir alanı kapsar. Başlıca eserleri arasında *Romantic Image* (1957), *Son Duygusu: Kurgu Kuramı Çalışmaları* (1967), *The Genesis of Secrecy* (1979), *Forms of Attention* (1985), *An Appetite for Poetry* (1989) ve *Shakespeare's Language* (2000) yer alır. Kermode'un daha önce Türkçede iki eseri yayımlandı: *Lawrence* (Afa, 1989) ve *Kanonun Estetiği: Haz ve Değişim* (Ketebe, 2022).

Sevda Akyüz

Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Uzun yıllar üniversitelerde İngilizce, akademik yazı, argümantasyon, Batı medeniyetleri, film ve görsel kültür dersleri verdi. Şiir, öykü, oyun, senaryo, inceleme ve araştırma, tarih, sanat, sosyoloji ve psikoloji başta olmak üzere çeşitli alanlarda çok sayıda çeviri ve editörlük çalışmasına imza attı.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11
SON 15
KURGULAR 45
BAŞI SONU OLMAYAN DÜNYA 75
MODERN KIYAMET 99
EDEBİ KURGU VE GERÇEKLİK 131
HÜCRE HAPSİ 157
SON SÖZ 183
NOTLAR 201

Zaman, onu hesaba katacak bir ruh olmadan varolamaz.

--Aristoteles

daha sert,
daha bunaltıcı bir efendi doğaçlama kurardı
şiir kuramının yaşam kuramı olduğuna dair
daha incelikli, daha ivedi bir kanıtı

Olduğu gibinin o girift kaçamaklarında,
yokluktan yaratılan, görülen ve görülmeyen şeylerde,
cennet ve cehennemde, âlemlerde ve özlenen diyarlarda.

--Wallace Stevens

J.P.K.'nin Anısına…
(1894-1966)

ÖNSÖZ

Bu kitap, 1965 sonbaharında Bryn Mawr College'da verilen Mary Flexner Ders Notları'ndan oluşmaktadır. Bu dersleri verme davetiyle beni onurlandıran Üniversite, altı haftalık konaklamam süresince gösterdiği misafirperverlikle borcumu ödenmesi imkânsız bir düzeye çıkarmıştır. Bu nedenle Başkan'a, öğretim üyelerine ve tartışmalara büyük katkıda bulunan öğrencilere bu yetersiz minnet jestini sunuyorum; ayrıca, eşimle birlikte Mary Woodworth'a şükranlarımızı özellikle belirtmemin kimse tarafından yadırganmayacağını biliyorum.

Daha önce üstlenilmiş borçlar da vardır; onları ancak kısaca anıyor olmam, ne onların önemini azaltır ne de devamında gelenlerin alacaklıları tatmin etmesini mümkün kılar. Ön hazırlık okuma, düşünme ve tartışmaların büyük bölümü, Wesleyan Üniversitesi'ndeki *Center of Advanced Studies*'de geçen adeta pastoral bir konaklama sırasında gerçekleştirildi. Müdür Paul Horgan'ın sevgimden ve minnettarlığımdan emin olması için bir teminata ihtiyacı olduğunu sanmıyorum; Wesleyan öğretim kadrosundaki dostlarım için de bu geçerli. Ayrıca iki dostumu özellikle anmam gerekir; çünkü ilk taslaklarla mücadele edip onları geliştirdiler: Rochester Üniversitesi'nden R. J. Kauffman ve Warburg Institute'dan J. B. Trapp.

Bu kitabın amacı, ele aldığı sorunları kesin biçimde çözmekten çok, önerilerde bulunmak ve tartışmayı başlatmak olduğu için, metni yayına hazırlarken biraz güçlük çektim. Başlangıçta, bazı kitapların etkisini daha ayrıntılı biçimde belirtmek ve düşüncelerimin seyrini etkilemiş olabilecek fakat tartışmanın dışında kalan daha pek çok esere atıfta bulunmak amacıyla uzun notlar ve ekler yazmayı tasarlamıştım. Ancak şimdi bunun, bu incelemelerin sahip olabileceği nüfuz edici gücü muhtemelen azaltacağını görüyorum; bu nedenle en doğru yaklaşımın notları asgari düzeyde tutmak ve ikincil araştırmaları başka bir yerde yürütmek olduğuna karar verdim. Bu yüzden metni esaslı bir değişiklik yapmaksızın gözden geçirdim; ders notları biraz daha uzamış olsa da, burada büyük ölçüde 1965 Ekim ve Kasım aylarında Bryn Mawr'da sunduğum hâliyle yer almaktadır. Dizinin başlığı başlangıçta *Uzun Perspektifler* (*The Long Perspectives*) idi. Yapılan değişikliğin Bryn Mawr'da uygun karşılanacağını umuyorum.

Bristol
F.K.
Aralık 1966

I

... sonra Kıyamet Günü başlar ve onun Görüsünü,
herkes kendi konumuna göre tasavvur gözü ile görür.

--William Blake

Biz sadece ılımlı Londra'da yürüyebiliriz
Eğitimli şehrimizde,
İnanç Çağında ölenler kadar
Özgürce ağlamak isteriz.
Yalnızlığımız ve pişmanlığımız var
Birlikte eskatoloji oluşturmak için.

--Peter Porter

SON

Eleştirmenlerden, şairlerden beklendiği gibi hayatlarımızı anlamlandırmamıza yardımcı olmaları beklenmez; onların yükümlülüğü yalnızca, hayatlarımızı anlamlandırmaya çalışırken başvurduğumuz yolları anlamlandırmak gibi daha mütevazı bir başarıyı hedeflemektir. Bu ders notları böyle bir girişime adanmıştır. Ne iyi kitapların ne de iyi öğütlerin bu girişimi cehaletten ve sığ görüşten arındırmadığının farkındayım; ama konunun kesinlikle ilgi çekici olduğu inancıyla teselli buluyorum. Özellikle de tarihin, anlam kurma geleneklerini kabul etmenin belki de her zamankinden daha güç olduğu bir zamanda; hayatın biçimini zaman perspektifleriyle ilişki içinde kavrama ihtiyacını eski yöntemlerle tatmin etmenin yeteceğine inanmak zorlaşmışken...

Yeats'in şiirindeki altın kuşu hatırlarsınız: geçmişi, geçmekte olanı ve geleceği şarkı olarak dile getirir ve böylece mahmur bir imparatorun ilgisini çeker. Bunu yapabilmek için kuşun "doğanın dışında" olması gerekmiştir; oluş ve biliş hakkında insanca konuşmak saf varlığın işidir ve bu da şiirde yapay bir kuşla temsil edilir. "Ebediyetin sanatı" ifadesi, ölmekte olan kuşaklara teselli veren "biçim" için çarpıcı bir dolaylamadır. Bu bakımdan -her ne kadar bir fark yaratsa da- dünyanın

yaşını altı bin yıl mı yoksa beş milyar yıl mı kabul etmeniz, zamanın bir sonu olacak mı yoksa dünya ebedi mi diye düşünmeniz çok da önemli değildir; yine de bir yaşamın zamanla ilişkisi içinde taşıdığı önemden insani bir ölçekte söz etme ihtiyacı vardır; bu, varoluş anında bir yere ait olma, bir başlangıçla ve bir sonla bağlantılı olma ihtiyacıdır.

Hekim Alkmeon, Aristoteles'in de onayıyla, insanların başlangıç ile sonu birleştiremedikleri için öldüklerini gözlemlemiştir. Ölmekte olan insanların yapabildiği şey, hatırlanmayan ama hayal edilebilir bu olaylar içinde kendileri için bir anlam tasavvur etmektir. Bunu yapma yollarından biri de, varolan her şeyin diğer her şeyle uyum içinde bulunduğu ve bunun dışında hiçbir şeyin yer almadığı nesneler yaratmaktır; ve bu düzenlemenin, fiili ya da mümkün bir yaratıcının tasarılarını yansıttığını ima eder:

> … her şeyin *İlkel Biçimleri* olarak
> (büyük şeyleri küçüklerle karşılaştırırsak)
> *Uyuşmazlık* ya da *Karışıklık* olmaksızın duran,
> *İlahi Varlığın* o tuhaf aynasında.

Dünyanın bu tür modelleri, başlangıç ile son arasındaki anı katlanılabilir kılar ya da en azından bizi mahmur imparatorlar olarak uyanık tutar. Altın kuşun yanı sıra başka kahinler de vardır ve onların yanlış ya da artık geçerliliğini yitirmiş olduklarına karar verebiliriz. Ben yalnızca kurguların sürekliliğinden değil, aynı zamanda onların doğruluğundan ve çözülüşünden de söz edeceğim. Ayrıca genel olarak kurgulara karşı giderek artan kuşkuculuğumuz meselesi de söz konusu. Ama yine de onlara ihtiyaç duyduğumuz açık. Wallace Stevens'tan o zengin kavramı ödünç alırsak, yoksulluğumuz, bizim olmayan bir dünyada, değişen kurguyla sürekli uğraşmayı zorunlu kılacak kadar büyüktür.

Son'a dair kurguları ele alarak başlıyorum: varoluşsal baskıların çeşitliliği altında dünyanın sonunu nasıl tahayyül ettiğimize

bakıyorum. Bunun, sonları kökenlerle uyumlu olan ve -ne kadar beklenmedik olursa olsun- öncülleriyle ahenk içinde bulunan kurguların ihtiyaçlarımızı nasıl karşıladığına dair ipuçları sağlayacağını düşünüyorum. Bu yüzden, sona erdiren, dönüştüren ve uyum sağlayan bir yapı olarak Kıyamet (*Apocalypse*) ile başlıyoruz.

Genel olarak bakıldığında, her ne kadar bu kesin bir ayrım olmasa da, apokaliptik düşünce döngüsel dünya tasavvurlarından ziyade doğrusal olanlara aittir. Nitekim Yahudi anlayışında dahi, kehanet başarısız olana kadar gerçek anlamda bir kıyamet olgusu yoktu; çünkü Yahudi kıyameti, bilginlerin "İki Ahit Arası Dönem"[1] dedikleri döneme aittir. Temelde ise, büyük bir Yeni Yıl'da değil, nihai bir Şabat'ta sona eren düzenli bir olaylar dizisini düşünmek gerekir. Bu olayların anlamı, başka döngülerdeki olaylarla benzerliğinde değil, bütünlüklü bir sisteme dayalı olmasında yatar.

Bu, olayların kendisini ve aralarındaki zamansal ilişkileri değiştirir. Bize anlatıldığına göre, *Odysseia*'da Odysseus'a ait bölümler döngüsel bir ritüelle olan karşılıklarına göre birbirine bağlanır; aralarındaki zaman önemsizdir ya da yok hükmündedir. Virgil ise, Aeneas'ın yıkılmış Truva kentinden, sonsuz bir imparatorluğu temsil eden Roma'ya ilerleyişini anlatırken, geleneksel kıyamet anlayışımıza daha yakındır; bu yüzden onun komuta yetkisi (*imperium*), Batı apokaliptiğine Tanrı Şehri'nin bir çeşidi olarak dahil edilmiştir. Ve Aeneas'ın yolculuğunda bölümler içsel olarak birbirine bağlıdır; hepsi sonun gölgesi altında varolur. Erich Auerbach, *Mimesis* (Temsil) adlı eserinin açılış bölümünde benzer bir noktaya değinir; Odysseus'un yara izi hikâyesi ile İshak'ın kurban edilişi anlatısını karşılaştırır. İkinci anlatı, Yaratılış'tan Âhir Zaman'a kadarki ilahi plandan bildiklerimizle sürekli olarak

1 Bazı kaynaklarda "dört yüz sessiz yıl" olarak da anılan, Eski Ahit'le Mesih'in zuhuru arasında kalan döneme verilen isim (Editörün Notu).

yeniden şekillendirilmek zorundadır: tarihsel sürece ve yeniden yorumlamaya daima açıktır. Dünyanın tekil biçimi hakkında insanların konuşma tarzlarının değişmesi açısından, Søren Kierkegaard için bu anlatının ne kadar merkezi olduğu akla gelmelidir. *Odysseia* bu anlamda açık değildir. Virgil ile *Yaratılış Kitabı* (*Tekvin*), sonun belirlediği kurgularımıza aittir; onların anlatıları Dante Alighieri'nin "gelmiş ve geçmiş zamanın bulunduğu nokta" (*il punto a cui tutti li tempi son presenti*) dediği yerde, ya da onun gölgesi içinde konumlanır. Bu, her anı dolu kılar. Ve bizim için Son belki artık o saf ve *yaklaşmakta* olduğu hissini yitirse de, gölgesi hâlâ kurgularımızın krizleri üzerine düşer; ondan *içkin* olarak söz edebiliriz.

Bu, ikinci konuşmamda temellendirmeye çalışacağım bir görüş. Şimdilik varsayım olarak kalsın. Genel karakterleri bakımından kurgularımız kesinlikle paradigmanın sadeliğinden uzaklaşmış, daha "açık" hale gelmiştir. Ama yine de, öngörü yapılabildiği ölçüde, dünya üzerine daha basit kurgularla gerçek bir ilişki sürdürmelidirler. Kıyamet bu tür kurguların radikal bir örneği ve aynı zamanda kaynağıdır. Ondan hem bir çeşit hem de bir kaynak olarak söz edeceğim. Kendi sınırlılıklarım göz önüne alındığında ve bir dersin sonunun her zaman içkin olduğu düşünülürse, zorunlu kısaltmalara başvuracağım; fakat konunun, savım açısından önemli yönlerine yoğunlaşırken diğerlerini çarpıtmadan ilerleyebilmeyi umuyorum.

Kitab-ı Mukaddes, tanıdık bir tarih modelidir. Baştan başlar, ("Başlangıçta…") diye girer ve sonun görüsüyle biter ("Amin, gel, ya Rab İsa"); ilk kitap *Yaratılış Kitabı*, sonuncusu *Vahiy Kitabı*'dır.[2] İdeal olarak bütünüyle uyumlu bir yapıdır; son, başlangıçla; orta ise hem başlangıçla hem sonla ahenk içindedir. Son, yani Kıyamet, geleneksel olarak bütün yapıyı yeniden kapsar; bunu da ancak, tarihsel olarak henüz açığa

2 Türkçe çevirilerde Kitab-ı Mukaddes Şirketi'nin çevirisi esas alınmıştır (https://kitabimukaddes.com/tr/kutsal-kitap) (e.n.)